

## Kritisk turist som Mary Wollstonecraft

Av Marit Kapla, 2021

ETT SLUT

För några år sedan gjorde jag en anteckning i min telefon. Det står "Barnsäng Mary Wollstonecraft". Eller, om sanningen ska fram, efternamnet är felstavat. Det står "Woolstonecraft". De tre orden, stavade som de är, vittnar både om hur lite jag då visste om den brittiska författaren, filosofen och feministiska pionjären Mary Wollstonecraft (1759–1797) och vilket intresse det väckte hos mig att hennes liv tog slut när hon födde sitt andra barn.

När jag i våras fick i uppdrag att skriva en text på temat kritisk turism för Region Hallands konstnärliga residensverksamhet Art Inside Out, nämnde den konstnärliga ledaren Petra Johansson att Mary Wollstonecraft en gång hade rest genom Halland. Det var under arbetet med boken "Brev skrivna under en kort vistelse i Sverige, Norge och Danmark", publicerad 1796. Jag bestämde mig ögonblickligen för att vandra genom Halland i Mary Wollstonecrafts fotspår.

Det skulle dock bli svårt, visade det sig. Efter att ha läst "Brev skrivna under en kort vistelse i Sverige, Norge och Danmark" och några andra texter, som historikern Per Nyströms "Tre kvinnor mot tiden", kunde jag konstatera att Mary Wollstonecraft inte vistades särskilt mycket i Halland. Hon steg visserligen iland på Onsalahalvön när hon kom med båt från Hull i England i juni 1795, men hon reste genast vidare, först till Göteborg och sedan genom Bohuslän till Norge. När hon var på hemväg spelade Halland bokstavligt talat rollen av transportsträcka. Hon åkte häst och vagn söderut med bara en övernattnings, i "Falckersberg".

Nu var det ändå henne jag ville ha som resesällskap. Över två sekler skiljer oss åt men vi har båda befunnit oss på det slagfältet en förlossning kan vara. Jag överlevde. När Mary Wollstonecraft födde dottern Fanny Imlay, som var med på resan till Skandinavien bara ett år gammal tillsammans med den franska barnflickan Marguerite, gjorde hon också det. Nästa förlossning kostade henne livet.

När jag lusläste den korta introduktion som inleder hennes skandinaviska reseberättelse, upptäckte jag ett sätt att följa i hennes spår som inte handlar om specifika platser. Det hon vill med boken är att "försöka ge en rättvis bild av det nu rådande tillståndet" i de länder hon reste igenom. (Citat här och nedan ur Jane Lundblads svenska översättning från 1978). Hon meddelar samtidigt att hon inte kommer att leverera någon tillrättalagd reseberättelse. När hon försökte blev resultatet "stelt och tillgjort". Hon skriver: "Jag beslöt därför att låta mina iakttagelser och funderingar flöda fritt, eftersom jag insåg att jag inte kunde lämna någon rättvisande beskrivning av vad jag såg, om jag inte skildrade den verkan, som olika saker hade haft på mitt sinne och mina känslor, medan intrycket ännu var färskt." En sådan attityd till resande och reseskildrande ligger ganska nära vad kritisk turism kan vara. I antologin "Tourists like us. Critical tourism and contemporary art" från 2013, som har Federica Martini och Vytautas Michelkevicius som redaktörer, försöker bland andra Paul Domela definiera begreppet. Han menar att kritisk turism inte har så mycket att göra med

att vara traditionellt kritisk i betydelsen felfinnande och negativ. I stället kan det innebära ett sätt att resa med en förhöjd känslighet. Att vara ständigt uppmärksam på sin relation med omgivningen.

Även om Mary Wollstonecraft inte backar för att fälla traditionellt kritiska omdömen – hon beskriver till exempel det svenska borgerskapets damer som lata och feta med dåliga tänder, vilket inte föll i god jord i Göteborg på sin tid – så står hon i sin text verkligen i dialog med omgivningen med "sinne" och "känslor", ja, med hela sin kropp. Jag bestämmer mig för att helt enkelt "låta mina iakttagelser och funderingar flöda fritt" när jag vandrar genom Halland. Jag ska skildra det jag ser men också beskriva hur det påverkar "mitt sinne och mina känslor". Som Mary Wollstonecraft gjorde. Som en kritisk turist.

#### DAG 1

Mary Wollstonecraft kom till Halland med båt, jag anländer med pendeltåget från Göteborg. Efter en 26 minuter lång resa kliver jag av i Kungsbacka. Jag filmar min fot när den tar mark på perrongen, lägger upp videon på Instagram och skriver "Varje vandring har ett första steg". Mary skrev brev under sin vandring, jag skriver inlägg på sociala medier. Jag ska fotvandra mellan Kungsbacka och Halmstad. Att de orterna blev start och mål beror på att min text är kopplad till konstnärsresidenset "Andra koreografier, nya rum", där gästande konstnärer från London och Stockholm tillbringar hösten i Kungsbacka och Halmstad och arbetar med samma begrepp som jag – kritisk turism.

Jag köper en pappmugg kaffe på kaféet vid stationen, sätter mig på en bänk och känner mig självkritisk på det traditionellt negativa sättet. Mitt liv innehåller så mycket mer frihet än vad livet gjorde för kvinnor på Mary Wollstonecrafts tid. Hon kämpade för att förändra det, inte minst med sin banbrytande skrift "Till försvar för kvinnans rättigheter" som kom ut 1792. Här står jag nu, i tacksamhetsskuld till feministiska föregångare som hon, och har bestämt mig för att använda friheten till en obekvämlig färd i ett landskap jag varit i massor av gånger, under en period när många andra uppgifter väntar. Var det en bra idé?

Jag har inte tid att sitta kvar på Kungsbacka station och fundera över det. Ryggsäcken är packad och övernattningar är bokade längs vägen med två mils mellanrum. Det är mitten av augusti och solen går ner halv nio. Då måste jag vara framme där jag ska sova.

Jag rotar i ryggsäcken efter kartan och river mig på något vasst. Blod sipprar fram längs en rispa på höger handrygg mellan tummen och handleden. En rispa på handen – det är precis vad som händer i den brittiska tv-serien "Years and years" som jag såg i somras. Den utspelar sig några år framåt i tiden i en värld där alla domedagsprofetior slagit in. En av rollfigurerna blir påkörd av ett cykelbud. Han klarar sig bra förutom en skråma på handen. Men såret blir infekterat och den antibiotikaresistens som forskarna varnar för idag har blivit verklighet. Ingen antibiotika hjälper och mannen dör av sepsis, det som tidigare kallades för blodförgiftning.

Det var sepsis som Mary Wollstonecraft dog av, när hon två år efter Skandinavienresan födde sin andra dotter Mary, den Mary som senare i livet skulle skriva romanen "Frankensteins monster". Moderkakan brast vid förlossningen och en infektion uppstod.

Idag botas den med penicillin, men då var det inte uppfunnet och Mary Wollstonecraft dog den 10 september 1797, 38 år gammal. Så dör födande kvinnor fortfarande, men numera framförallt i länder där god sjukvård inte är en självklarhet. Flest kvinnor dör som en följd av graviditet och förlossning i de afrikanska länderna söder om Sahara. Globalt minskade mödradödligheten i världen med en tredjedel mellan åren 2000 och 2017 men trots det tog FN nyligen fram ett åtgärdsprogram, eftersom minskningen går för långsamt och för att pandemin riskerar att bromsa takten ytterligare. Och vid horisonten mullrar alltså hotet från antibiotikaresistensen, som kan göra infektioner livsfarliga vad som än orsakar dem.

Jag börjar gå mot sydost med hjälp av telefonens kartapp för att ansluta till Hallandsleden. En blå punkt visar hur jag förflyttar mig bort från stationen. Ingen annan är ute och går med karta och ryggsäck här. Är jag ens en turist när jag går genom ett vanligt bostadsområde? Ja, enligt FN:s Världsturismorganisation, UNWTO, är den turist vars resa innehåller en eller flera övernattningar. Turist alltså, och ganska snart dessutom en kissnödig turist. Ett problem som under vandringen oavbrutet måste lösas på nya ställen. I bebyggda områden är det inte lätt att hitta en buske att huka bakom. En bensinmack i Hammerö dyker upp väldigt lägligt. När jag kommit ut ur samhället, lämnat bilvägen och traskar längs en smal grusväg vid Myra golfklubb, flyger ett v-format sträck med gäss förbi ovanför mig. Flyttar de redan söderut? Jag läser senare att det inte är dags än, men i stunden väcker deras flöjtande formation vemodet i mig. Jag börjar äntligen se fram emot mina nio dagar på vandring.

När jag kommer fram till den ås som Hallandsleden här löper på toppen av, bestämmer jag mig för att ta en genväg. Jag går rakt in i skogen och upp för en slänt, genom ormbunkar och midjehögt gräs och över klipphällar och blöta sänkor. "Andra koreografier, nya rum", var det. Jag flåsar och flämtar, pratar med mig själv och svär. Hur lång tid skulle det ta innan någon hittade mig om jag vrickade foten här? Jag är trots allt 50 år. Jag måste börja tänka på sånt. Till slut hittar jag Hallandsleden, följer den till Fjärås kyrka och går in och sätter mig på en bänk. Rymden och tystnaden överväldigar mig. Ofta kommer jag in i en kyrka direkt från en bil eller åtminstone från en dag som till största delen har tillbringats inomhus. Upplevelsen av att komma rakt in från kampen i snårskogen är överväldigande. Jag får en känsla för kyrkorummets stillhet som jag aldrig fått förut.

Vid ett bord i naturreservatet på Fjärås bräcka tar jag fram matsäcken. Ett par som gör mig sällskap påpekar det unika i att både en insjö och havet syns från samma plats. Lygnern breder ut sig åt öster och i väster glittrar Kungsbackafjorden bortom den uppodlade slätten. På väg ner från bräckan passerar jag Li gravfält. Stora, vassa stenar reser sig på ett stycke ljunghed i sluttningen ner mot slätten. Gravstenar från vikingatiden, iögonenfallande och outgrundliga.

Jag har köpt kartor i Sverigeserien enkom för den här vandringen. De är underbart ändamålsenliga i regntåligt material och ovärderliga för mig som försöker hålla mig borta från motorlederna. En streckad linje som betyder "traktorväg" ser ut att binda ihop några småvägar längs vägen mot dagens bed-and-breakfast-ställe. Jag sätter mig på en stubbe på ett nyss avverkat kalhygge för att kolla om kaffet i termosens fortfarande är varmt. En man kommer gående och jag frågar om det går att fortsätta vägen fram. Ja, säger han, detta är gamla Gällingevägen: "Här red dansken fram på sin tid." Just det, Halland var ju danskt fram till 1658.

Den gamla landsvägen slingrar sig fram, anpassad efter mänskliga proportioner och motorlösa hastigheter. Skogen står tät igen runt vägen och det känns som om jag snart kommer att möta ett lass amerikafarare – Halland var det landskap som hade flest utvandrare i förhållande till sin folkmängd – eller varför inte Bockstensmannen i mantel och strutluva. På kvällen badar jag i Långaresjöes klara vatten.

## DAG 2

Det regnar. Jag förstår inte riktigt hur mycket förrän jag vandrat ett tag. När jag skriver den här texten i slutet av oktober ser jag i SMHI:s statistik att det fortfarande inte har regnat så mycket i det här området under en enskild dag sedan det här datumet i augusti. Jag vandrar på mindre bilvägar fram till Idala, och reflekterar över att jag tycker mig sett dystopiska omen ända sedan igår. Åkrar med svartnat vete, en skylt om "artrik vägkant" i ett dike med fullständigt nedmejad växtlighet och så robotgräsklipparna som surrande kryper över villatomterna, demonstrerande att människan inte är oersättlig som fysisk arbetskraft. Dystopier låg inte i tiden 1795. När Mary Wollstonecraft reser i Skandinavien är hon en representant för sin tids framstegsoptimism. Med sina tidigare publikationer om franska revolutionen och om kvinnors och mäns rättigheter har hon etablerat sig som en av Europas vassaste samhällsfilosofer. I sin skandinaviska reseskildring rapporterar hon om jord- och skogsbruk, affärsliv, styrelseskick, juridik, arkitektur, infrastruktur och seder och bruk och drar slutsatsen att det är "människornas tålmodiga arbete när de inte söker annat än att överleva, som frambringar allt det som förskönar tillvaron och vinner fritid för odlandet av konst och vetenskap, vilka sedan lyfter människorna så högt över deras första tillstånd". I den citerade meningen ligger faktiskt också underförstått att när människan inte bara arbetar för sin överlevnads skull utan med girighet som adderad drivkraft, tenderar saker och ting att gå överstyr. Under de drygt 200 år som gått sedan hennes bok kom ut är det exakt det som har hänt och på så sätt är Mary Wollstonecraft nästan profetisk. Men i grunden tycks hon ändå ha en ljus syn på människans möjlighet att vara till nytta för sig själv och världen. Det är svårt att föreställa sig idag hur det är att leva i en tid när en filosof skriver att hon ser "hur världen behöver människohanden för att fulländas." Självt ser jag människohandens destruktiva verkan överallt, inte bara i Halland.

I Idala har jag picknick i regnet på en bänk utanför kyrkan och ansluter sedan till Hallandsleden enligt plan. Kartan visar hur leden går i kanten av en stor fläck sankmark och tillhandahåller den tyska översättningen: "Sumpgelände". Det låter som sumpelände, en bra beskrivning av hur dagen utvecklar sig. Vattnet strömmar ner från himlen och porlar fram på marken. Stigen där jag ska fram är förvandlad till en bäck. Vid ett tillfälle står jag på en spång med vatten överallt runtom och skrattar ett klenetroget, galet skratt. Men det finns ingen återvändo. Jag vadar i vattnet, blir sjöblöt om fötterna och kommer så småningom upp i högre terräng och ner mot Stora Hornsjön.

Vid Skårsik finns ett vindskydd. En man och en kvinna ser ut att använda det som bostad i stället för sitt övergivna tält. Mannen står och grillar en paprika vid en sur, rykande eld och hälsar mig välkommen på engelska. Jag hälsar och låtsas som om jag inte alls tänkt rasta i vindskyddet. Jag äter min macka utom synhåll en bit längre fram i skogen och känner mig som en typisk, osocial svensk. Kommer jag med i deras reseskildring nu?

Regnet lättar äntligen. Fast jag inte är atletisk eller ens särskilt vältränad har jag klarat att hoppa med fullpackad ryggsäck mellan tuvor omflutna av strömmande vatten. Kanske är jag bara trött och ensam men jag blir gråtmild av tacksamhet. Jag tänker på Mary Wollstonecraft som dog när hon var 38 år. Jag tänker på alla andra som varit sjuka och dött. Alla som varit sjuka och blivit friska. Alla som fortfarande är sjuka. Jag tänker på en gammal skolkamrat vars begravning jag var på i somras. Det var hjärtat. Mitt hjärta slår fortfarande, i bröstet, i Halland.

### DAG 3

På natten drömmer jag att jag går på en buss vid Järntorget i Göteborg. Jag har helt glömt att jag befinner mig på vandring och inte får åka buss. Det är underbart att flyga fram ovanför marken utan ansträngning. När jag vaknar bestämmer jag mig för att överge Hallandsleden och snedda ner mot Varberg en dag i förväg för att få en vilodag där. Vandrarhemmet där jag redan bokat rum är fullt så jag bokar in den extra natten på ett av Varbergs spahotell. Det kostar 2245 kronor, vilket troligen ligger bortom de flesta vandrares dygnsbudget. Jag bestämmer mig för att njuta av excessen i stället för att ha dåligt samvete. Mary Wollstonecraft tog också gärna in på det bästa värdshuset som fanns att tillgå. En av de mer målande beskrivningarna i hennes bok handlar om när hon är tvungen att sova på en skjutsstation i eller omkring Uddevalla där en fruktansvärd stank väller "ut ur ett rum där omkring åtta eller tio människor låg och sov, för att inte tala om de kattor och hundar som låg utsträckta på golvet". Hon önskar inte "anknyta tanken på en svinstia till en människoboning", men genom att skriva så, är det förstås just det hon gör.

Tanken på kvällens spahotell gör mig så glad att jag tar en omväg för att få se ett fornminne. När ens egen kropp betalar priset för varenda meter är det annars svårt att motivera varför inte det som ligger längs rakaste vägen mellan nattvilorna skulle duga som utsikt. Men nu går jag på extra energi till den gånggrift i närheten av Veddige som kallas för Rumpelösa kyrka – ett folkligt, eller kyrkligt, nedsättande namn för att göra narr av forna tiders gudar. Jag står vid de lavbeklädda stenblocken och undrar hur det såg ut här när de sattes på plats för sådär 4000 år sedan. Var det vatten då på åkrarna nedanför höjden? Var bergsknallarna halvöar, uddar och skär? Jag föreställer mig hur landskapet höll på att höjas när inlandsisens tryck var borta. Hur det steg fram ur mörka vatten. De som bodde här då kan förstås ha uppfattat landskapet helt annorlunda. Som orubbligt och konstant. Oavsett vilket förnimmer jag deras och min gemensamma kontakt med markens långa, omärkliga rörelse.

Jag korsar åkrarna och kommer upp på en höjd där vägen går mellan boningshuset och uthusen. Jag inkräktar inte, det är allmän väg men jag känner mig ändå lite obekvämt. Men mannen som står i vägkanten är godmodig. "Det är den långa rundan, ser jag", säger han som kommentar till min ryggsäck och karta. Vi växlar några ord, jag vandrar vidare och han är borta. Mötet framstår för mig som en liten film. Det är så tillvaron kommer emot mig under vandringen. Igår vid gården Björkholm gick jag förbi en kohage. Några kalvar gick nyfiket närmare för att sedan retirera våldsamt. De såg mig, de blev rädda, jag fanns. När jag närmade mig mitt övernattningsställe såg jag ett rådjur. Det sprang uppför en kulle medan det långa gräset böljade runt det som vågor på ett hav. Kanske är sekvenserna kopplade till vandringens natur. Jag byter oavbrutet perspektiv men förflyttningen sker så långsamt att jag hinner uppfatta nuets signaler. Jag får in en slags tillvarons urfrekvens.

Jag passerar Viskan vid Åsbro och har strax innan det fått Ås kyrktorn i sikte. Kyrkan ligger mycket riktigt på en ås och jag får den ahaupplevelse som gamla Ortsnamn – det här är belagt sedan 1345 – kan ge när de uppenbart eller efter lite research visar sig stämma med hur naturen på platsen ser ut. En kvinna med rosa regnjacka klipper av blomkronor från renfana i väggkanten. De ska vara pyssel till fritis, säger hon när jag frågar. Hon undrar om jag är på väg till Åskloster. Jag ser på kartan att Åskloster som också är döpt efter Ås kyrkby och socken ligger vid havet. Det blir för lång omväg för mig men jag hittar en väg som går åt det hållet genom skogen. Den kan jag ta mot Varberg och slippa motorlederna.

Lite senare går jag längs en ny "traktorväg" som visar sig passera genom en kohage. Vägen ut ur hagen spärras av taggtråd. Jag klättrar över och river mig på skenbenet. Det blir en lång reva som jag döper till Hallandsleden. Sedan hittar jag plötsligt inte mina läsglasögon. Utan dem har jag svårt att läsa kartan. Jag vänder mig om och där står de, korna. Alla är inte kor heller, ser jag. Jag låter läsglasögonen ligga kvar i hagen och vandrar olycklig vidare, rädd att någon ko ska äta upp de svårsmälta glasögonen, rädd att hamna på irrvägar på grund av min åldersnäringsynthet.

Vägen går i skogen precis bredvid E6:an. Det är en märklig upplevelse att stå osedd bland träden och se fordonen fara förbi som projektiler. Vi är så nära varandra, människorna i bilarna och jag, och samtidigt i två olika världar. I Gunnestorp finns ett motorvägs-mot och till min glädje en mack. Jag går på toaletten och köper nya läsglasögon.

Strax norr om Varberg ligger Ny Varberg. Här låg staden förut. Nu finns inte mycket mer kvar än stengrunden till ett gammalt kloster. Bilarna svischar förbi, ett Öresundståg dunkar på rälsen och det står "Varberg 6" på en skylt. Sex kilometer bara. Hade jag åkt bil hade jag nästan varit framme. Men sex kilometer till fots tar en och en halv timme. Jag checkar in på mitt spa vid halv åtta. Det är bara jag som är i spa-avdelningen så sent. Jag flyter ensam i bassängen med värkande fötter och vrister. Vader och skenben pulserar. Ryggsäcken ligger på rummet.

#### DAG 4

Idag ska jag träffa konstnärerna som hör till residenset "Andra koreografier, nya rum". Vi ska ses vid lunchtid i Kärleksparken i Varberg. Jag har så lite med mig att det inte är någon idé att lämna kvar packningen för att hämta ut den senare. Jag vandrar mot mötesplatsen med allt jag bär med mig i ryggsäcken och känner mig fri.

Det blåser så mycket att det inte går att sitta och äta på stranden. Vi söker lä i själva parken. Medan de andra äter berättar jag på engelska om min vandring. Jag pratar massor. Kanske har jag saknat sällskap fast jag inte har märkt det. Gruppen ger sig av till Folkrorelsens arkiv och jag blir ensam kvar. Jag tar en kopp kaffe och en glass på fiket i parken. Jag har ingen tid att passa. Jag är redan framme.

Jag läser "Tourists like us. Critical tourism and contemporary art" i telefonen. Det står om så kallade "non-places". Till exempel hotellrum och flygplatser. Jag funderar lite på begreppet. Jag har under vandringen känt att jag hela tiden befinner mig på en slags non-place. När jag vandrar genom obanade skogspartier och genom bostadsområden känner jag att det inte är

meningen att jag ska vara där, åtminstone inte på det sättet. Ofta sammanfaller det med att ingen tjänar pengar på att jag är där. Det finns inget förbud men heller ingen inbjudan. Det finns aldrig någon offentlig toalett.

Till slut märker jag att platsen jag sitter på är för intressant för att jag inte ska iaktta den lite mer uppmärksam. Många av de andra gästerna är i pensionärsåldern och verkar vara stammisar. Två kvinnor skrapar skraplotter. En tredje kvinna kommer och sätter sig hos dem. Hon hade tänkt bada men ångrade sig. "Det blåste så inåtihelvete", säger hon. Hon har köpt två glas vin till sig själv, ett rött som hon snart är klar med och ett vitt. Klockan är tre på eftermiddagen. Vi är kanske här av olika anledningar, kanske av samma. För att befria tankarna med den metod som fungerar bäst. För att låta tiden strömma igenom oss, en torsdag i Varberg.

#### DAG 5

På vandrarhemmet hittar jag en bok på en byrå utanför min dörr. "Bockstensmannen. Fyndet, konserveringen, dateringen, dräkten" av Albert Sandklef, utgiven 1985. Jag läser hela innan jag somnar. I somras besökte jag Bockstens mosse där några barn som hjälpte sin pappa att harva torv hittade kvarlevorna efter en man 1936. Skelettet låg framstupa i mossen med flera pålar slagna genom kroppen och det har senare, tillsammans med den välbevarade dräkten, daterats till mitten av 1300-talet.

Nu ska jag för första gången få se Bockstensmannen i verkligheten, på Hallands kulturhistoriska museum i Varbergs fästning. Jag läser utställningsskyltarna på museet, jämför dem med Sandklefs bok som jag läste kvällen innan och får en känsla för hur föränderlig historien är. Det vill säga, en känsla för hur förutsättningarna för att tolka historiska fynd ändras med tiden, och för hur det verkar kunna gå prestige i dessa tolkningar. Albert Sandklef var chef för Varbergs museum som det hette då, 1921–1961. Han var en av de första som arbetade med fyndet av den döde mannen och hans kläder och i boken från 1985 argumenterar han för att fynden tolkats rätt och bevarats rätt av honom och hans medarbetare och fel av somliga av hans efterföljare. I texten om klädedräkten på museets skyltar och på dess hemsida uppfattar jag att striden mellan de olika tolkningarna finns redovisad, fast ibland ganska outtalat. Fyndet verkar ha skapat många frågor och nästan inga svar. När levde mannen i mossen? Hur dog han? Vem var han? Var satt det röda, v-formade tygstycket i hans dräkt från början, på manteln eller på struthättan?

Det är märkligt nog inte förrän jag står i museet som jag verkligen inser att det är en död person som ligger där i montern. En människa som en gång levde. Som troligen blev mördad, kanske för att han kom vandrande med överhetens krav på de lokala bönderna, om skatt eller om värvning till armén. Att se skelettet med det myrvattensfärgade, rödblonda håret fortfarande kvar på huvudet ligga utsträckt i det mörka rummet, väcker någon slags sorg hos mig. Människor dödade varandra då och de dödar varandra nu.

Senare går jag söderut längs strandpromenaden i Varberg. Som så ofta dyker objudna musikstycken upp i hjärnan. Nu rullar Starships "Nothing's gonna stop us now" från 1987 och lite senare kommer Vikingarnas megahit från 1982, "Den stora dagen" på repeat. Jag skriver i min anteckningsbok: "sjukt!".

Jag äter lunch på Joels i Träslövsläge. Det är en annan prisklass och en annan socialgrupp som gäster än på kaféet i Kärleksparken. Men samma styrka på dryckerna. Kvartetten vid bordet bredvid dricker varsin starköl till maten. Jag tänker på att det var väldigt vad jag tänker på alkohol. Det beror nog delvis på att jag inte dricker en droppe under vandringen. Det orkar inte min kropp och det är ingen uppoffring att avstå. Och delvis på att jag med åren blivit mer uppmärksam på hur och varför människor dricker. Mary Wollstonecraft återkommer även hon flera gånger i sin bok till svenskarnas alkoholvanor. Hon beskriver sin första måltid i Sverige, ungefär ett halvt sekel innan nykterhetsrörelsen fick genomslag, hemma hos en pensionerad löjtnant på Onsalahalvön: "Fisk, mjölk, smör och ost och tyvärr också brännvin, landets fördärv, dukades fram på bordet."

## DAG 6

Jag går förbi lanthandeln i Långås. Där är liv och rörelse. Människor kommer och går, hon som jobbar i affären kommer ut på trappan med ett paket till en av kunderna. Lite senare går jag förbi en nedlagd butik med retrosnygg skylt. I samma stund som jag fotograferar den nedlagda butiken irriterar jag mig på mig själv. Varför tog jag inte en bild av den öppna affären? Vilken bild av landsbygden vill jag ge? Men jag har svårt att rikta kameran mot främlingar. Jag känner mig som en voyeur, som en som tittar på utan att själv blotta sig. Under vandringen har jag lagt märke till att när jag möter någon längs vägen är vi båda voyeurer. Vi iakttar varandra, läser av och bedömer. Så fort någon av lyfter handen, hälsar och kanske till och med ler, så bryts vår ömsesidiga voyeurism. Vi delar något. Jag är här, du är också här. Vi är här tillsammans.

Idag vandrar jag förbi massor av gårdar eller små byar döpta efter män. Andersgård, Per-Larsgård, Bengtesgård, Hansagård och Jönsgård. Jag tänker på alla andra namngivna platser jag har passerat, medan Hallands ortsnamn för bilisterna på E6:an nästan är synonymt med Kungsbacka, Varberg, Falkenberg, Halmstad och Laholm. När jag var liten frågade jag mamma och pappa varför det stod Mora på vägskyltarna när vägen i själva verket gick hem till Osebol. Den rimliga förklaringen – att många fler förmodligen skulle, och ska, till Mora än till Osebol – är förstås giltig men snedvrider samtidigt världen.

Jag är inte den första resenär som uppmärksammar vägskyltarnas hierarki. Göran Palm skriver i "Sverige – en vintersaga", i andra bandet från 1989: "Man pekar sällan ut en by längs vägen / och aldrig sjöarna och höjderna, / aldrig en skog, ett kärr, en äng, ett fjäll, / utom de få som sevärhetsmarkerats, / för att i stället desto oftare / trumpeta ut hur många kilometer / bilisterna har kvar till nästa tätort, / och sen till nästa, tätort efter tätort / som om just dessa vore sevärheter."

Snedvridningen gör det lättare att lämna Osebol och flytta till exempelvis Göteborg. Redan i Värmland börjar det ju stå Göteborg på vägskyltarna. Det kommer att bli lättare att hitta hem om man bor där. Tror man.

Eftersom jag är på väg mot Falkenberg vill jag se gården där Timo Takanen växte upp: krigsbarnet från Finland som hamnade i Vinberg och så småningom blev pappa till skådespelaren och teaterchefen Anna Takanen. I sin debutroman "Sörjen som blev" från 2019 skriver hon om hans levnadsöde och om tystnaden som kriget lämnar efter sig i en



familj. Jag står på en grusväg och ser gården på andra sidan de gula sädesfälten. Här växte han upp, i ett främmande land utan sin mamma, där alla talade ett främmande språk. Jag känner en lite äldre kille som också kom till ett främmande land utan sin mamma där alla talade ett främmande språk. Precis som när Mary Wollstonecraft reste från England till Skandinavien är det krig och oroligheter i världen, bara inte på lika nära håll som då, när länder i Europa stred mot varandra. De här dagarna i augusti kommer nyheter i min mobil om talibanernas maktövertagande i Afghanistan. Jag skäms över att killen jag känner aldrig fick en verklig chans att stanna i Sverige. Hans asylansökan möttes av juridiska krav som var omöjliga för honom att tillmötesgå, just därför att han sökte asyl. Han fick avslag och blev tillbakaskickad kort före det sammanbrott för demokrati och mänskliga rättigheter som nu utspelar sig i nyhetsändningarna. Och vad gjorde jag? Och vad kunde jag göra? Och återigen, vad gjorde jag?

Några hundra meter från vandrarhemmet vid Skrea strand ringer min bror. Jag sätter mig på en träbänk utanför en plåtbyggnad med några butiker. Tre killar dyker upp och en av dem cyklar fram till mig. "Är det du som jämt glömmet din kopp där?" frågar han och pekar på kaffekoppen på bordet där jag sitter. Jag säger nej men han verkar arg, muttrar för sig själv och försvinner bakom ett staket in i en trädgård. En annan av killarna kommer fram och säger: "Han är lite konstig". "Vem pratar du med?" undrar han sen. "Min bror", svarar jag. "Hur gammal är han?" frågar killen. "Ja, hur gammal är du?" frågar jag min bror och skrattar för att frågan så sällan kommer när man är vuxen. "Fyrtiotre", svarar jag killen och frågar hur gammal han själv är. "Femton", säger han. Samtalet avbryts av den tredje killen som kommer seglande på sin cykel. I farten hojtar han till mig: "Tjena, mannen!"

#### DAG 7

På vägen ut ur Falkenberg har någon satt upp en skylt vid ett överfullt plommonträd. Det är gratis och bara att plocka. På sekunden måste jag bestämma om jag ska det eller inte. Jag måste väga gratis färdkost mot extra vikt i packningen. Om jag ska plocka måste jag bestämma hur många. En vandring innebär en enda följd av snabba mikrobeslut. Det finns ingen stress men heller inte utrymme att söla. Det är som sex eller som att befinna sig i en dans. Vilken rörelse är den bästa just nu? Och nu? Och nu?

Jag korsar Suseån vid Svengård. En tysk man fotograferar den gamla stenbron med sin drönare. Jag sätter mig en bit bort med min termos och min macka för att slippa det vinande ljudet från luftfarkosten. Han noterar det och kommer bort till mig när han filmat klart, frågar om han stört och lämnar sitt visitkort ifall jag vill köpa hans bilder. Jag är inte osynlig. Mina reaktioner av gillande och avståndstagande är inte osynliga.

Jag vandrar på småvägar ner mot Långasand, stannar vid Ugglarps havsbad och hittar en skyddad plats bland strandrågen. Solen skiner och det blåser mindre än häromdagen i Varberg. Jag byter om till baddräkt och går över sanden ner mot vattnet. I en solstol jag passerar sitter en kvinna och blundar. Jag tänker på Thomas Manns kortroman "Döden i Venedig" som jag nyss läste i nyöversättning av Linda Östergaard. Där reser den berömde författaren Gustav von Aschenbach till ett pestdrabbat Venedig och blir besatt av en vacker ung man. I slutet av berättelsen sitter von Aschenbach i en solstol på stranden medan livet

lämnar honom. Jag låtsas att kvinnan i solstolen är von Aschenbach. Är det här den bästa döden? Döden i solen på en sandstrand.

När Mary Wollstonecraft befinner sig i norska Tönsberg vill hon också bada, men det finns ingen bra badplats i närheten av staden. Hon blir i stället rodd av en gravid kvinna men insisterar på att få ta över årorna. "Det var inte svårt och jag vet ingen angenämare motion. Jag blev snart skicklig, och min tankegång löpte så att säga i takt med årtagen". Ute på vattnet försjunker hon i tankar: "jag kan inte stå ut med tanken att inte längre vara till – att förlora mig själv – fast tillvaron ofta är blott och bart ett smärtsamt medvetande om olycka; nej, det förefaller mig omöjligt att jag skulle upphöra att existera, eller att denna aktiva, rastlösa ande, lika känslig för glädje som för sorg, bara skulle vara organiserat stoft – redo att sväva bort i det ögonblick drivfjädern brister eller gnistan slocknar. Nog finns det något i detta hjärta som inte förgängligt – nog är livet mer än en dröm."

#### DAG 8

När jag ger mig av från Steninge inser jag att jag vandrar kustvägen söderut, som i Gyllene tidens låt. För snart fyrtio år sedan lyssnade jag på den hemma i Osebol, utan att veta vilken kustväg Per Gessle sjöng om. Det är augusti. För tjugo år sedan i samma månad gjorde jag mitt livs enda graviditetstest. Det var positivt.

Gyllene tider hade sin första replokal i Harplinge. När jag närmar mig samhället lyssnar jag i hörlurarna på deras låt med samma namn. Den beskriver en bilresa från Halmstad till Harplinge och texten verkar skriven av någon som fortfarande är ganska ung men vet att den har lämnat en tid bakom sig som aldrig kommer tillbaka. "Där borta ligger Lynga / där bodde Martin Stjärna / men det var 78 / det är dags att svänga av". Jag fikar och läser Hallandsposten. Människor kommer in och köper bröd och småpratar. Just här har jag gått lite mer än 15 mil sedan starten i Kungsbacka. Jag närmar mig redan Halmstad och har lämnat så mycket av Halland bakom mig som jag inte kommer att se.

På kvällen checkar jag in på en camping i Villshärad där jag har hyrt en stationär husvagn. Ett par sitter och dricker vin utanför sin husvagn mittemot och när jag inte verkar kunna låsa dörren kommer mannen genast och hjälper mig. När jag går till den välstädade serviceanläggningen och borstar tänderna är campingplatsen mörk och tyst och dagg har fallit i gräset. För första gången under vandringen kan jag inte sova. Jag läser Ingela Strandbergs diktantologi "Vid Oro Skog" från 2016 i telefonen. Många av dikterna utgår från ett liv i det halländska jordbrukslandskapet men med ett slags existentiellt helikopterperspektiv. Som i dikten "Sädesfälten", publicerad 2002 i samlingen "Häger på Stockholms central":

"Vittberesta / ligger sädesfälten / i solgasset, den nattliga / landningen var lyckad, bara / en flyende vildsvinsreva har uppstått / på den här sidan vägen // Var fälten varit / vet jag inte, men de har rest / hela sommaren, långt, / tror jag, det känns på doftens / styrka; kvävande / av jord, rymd // Kanske har de / mött min barndom därute // Och sett slaktdjuren / dö med havre i munnarna // När jag springer / sträcker sig fälten / efter mig med den långsamhet / som rottrådar har / när de släpper greppet / om en årstid".

Sommaren utanför husvagnen är samtidigt höst. Vem är det som rör sig och vem står still?

## DAG 9

Jag vaknar med ont i halsen. Att ha förkylningssymptom är sedan ett och ett halvt år tillbaka ett stort problem. Jag ställer in middagen i Halmstad ikväll då jag skulle ha firat tillsammans med residenskonstnärerna att min vandring var över.

Skolorna har börjat, turistsäsongen är slut och det är inte så lätt att köpa frukost, eller ens en kopp kaffe, i Villshärad. Jag går några kilometer till Ringenäs golfklubb och sätter mig med en wrap på uteserveringen. Högtalarna spelar rytmisk loungemusik och i en konstgjord damm intill serveringen strilar en fontän. Världens kaos är någon annanstans. Den som håller sig till reglerna och kan betala för sig kan vara här och det gör jag och det kan jag. Jag vill inte gå härifrån.

Det är nio kilometer till Halmstad C om jag tar kortaste vägen men då missar jag Tylösand som jag hört Gyllene Tider sjunga om sedan 1980-talet och aldrig besökt. Jag bestämmer mig för att gå dubbelt så långt trots att jag är förkyld. För låten "Tylö Sun" och dess fantastiska syntslingas skull. När jag börjar gå vet jag att jag kommer att sakna vandringen när den är över. Varje dag har innehållit en tydlig uppgift. Vad som än händer har jag i alla fall gått två mil när jag går och lägger mig.

I Frösakull heter en väg "Flygsandsvägen". Jag tänker på Selma Lagerlöfs märkliga novell "En historia om Halland", publicerad 1915 i samlingen "Troll och människor". Hon skrev den som en slags kompensation eftersom hon gav Halland en så marginell plats i "Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige". Novellen handlar om en "tattare" som heter Jan, som flyttar in på en gård där flygsanden hela tiden måste röjas undan för att rädda jordbruket. Människornas avverkning, plöjning och betesdjur hade slitit ner marken och flygsanden var ett gissel i Halland ända tills skogsplantering började binda sanden under andra halvan av 1800-talet.

I början arbetar Jan bra men sedan beskriver novellen hur hans ursprung drar ner honom i dryckenskap och tiggeri och sensmoralen blir en frånstötande essentialism. Sonen i bondefamiljen förstår att Jan inte hade "kunnat tänka eller handla, som han borde ha handlat. Han var av en annan art, och han måste leva så, som hans art bjöd honom. Om det lände till lycka eller olycka för honom själv och för andra, så måste han dock vara sådan, som naturen hade danat honom."

I sin biografi över Selma Lagerlöf, "Jag vill sätta världen i rörelse" argumenterar Anna-Karin Palm för att novellen är ett bevis på i hur hög grad Selma Lagerlöf var ett barn av sin tid. Den levererar den motbjudande slutsatsen "en gång tattare, alltid tattare". Samtidigt får det betraktas som förhållandevis radikalt att överhuvudtaget skriva fram medkänsla med en "tattare", menar Palm. Selma Lagerlöf var rasist och inte rasist på en och samma gång: "Och har vi idag verkligen nått så mycket längre i vår syn på dem som uppfattas som annorlunda, utanför normen? Är vi förmögna att omfatta ett 'vi' som erkänner skillnader som individuella snarare än formade av en gruppidentitet, ett 'vi' som är tillräckligt brett för att rymma alla? Det är lätt att sätta sig till doms över äldre tiders tillkortakommanden, svårare att känna igen

spöken som drar igenom vår egen tid.” När jag skriver det här i oktober 2021 har Moderaternas partiledare Ulf Kristersson just kommenterat dödsskjutningen av rapartisten Einár i Hammarby sjöstad i Stockholm med att gängvåldet numera även kan drabba människor som befinner sig mitt i bostadsområden ”där helt vanliga familjer bor”. Vilket förstås omedelbart väckte frågor om vad som är en ”vanlig” familj, och om var de ”ovanliga” familjerna bor.

När jag vandrar in i Tylösand, får jag ett dödsbud på sms. En person i Osebol som tog hand om mig när jag var liten, finns inte längre. Jag träffade henne för ett par veckor sedan. Hon var sjuk, jag tänkte att det kanske var sista gången vi sågs och så blev det. Jag sätter mig högst upp på sanddynerna, ringer mamma och tar vandringens sista bad.

Jag vandrar längs Prins Bertils stig till Halmstad. Det är en fin sensommareftermiddag och så småningom kväll. Människor springer och cyklar och jag hör brottstycken av deras samtal. Ett tyskt par lyckas få sin son att överge en stor sten han hittat och tänkt ta med sig. Uppfostran pågår och alla ser sura ut. Föräldrarna går iväg och pojken ropar: ”Warte mal!”, ”vänta lite!”. En kvinna som är ute och joggar säger: ”Nej, det är kasst nu alltså. Vi går på familjerätten.” Mannen som joggar bredvid henne kommenterar: ”Det är bra att ni försöker. Det måste man göra.” Två killar cyklar förbi och den ena säger: ”Hur var det i Malmö då?” Den andra killen svarar: ”Jo, det var trevligt. Vi var ju där och drack både fredag och lördag.” Jag ser rakt in i villaträdgårdarna. Jag går på baksidan av människors liv.

Fast det tar så lång tid att vandra så går det alldeles för fort. På Halmstads centralstation flyger en v-formad kolonn med gäss över mig, som en påminnelse om något vi hade gemensamt alldeles nyss. Nu är jag Mowgli som gått in i människoby och blivit människa. Jag minns rispan på handen och tittar efter den. Den är försvunnen.

## EN BÖRJAN

Ett par veckor efter att jag kommit hem gör jag en utflykt till Skallanäs på Onsalahalvön tillsammans med Petra Johansson och en av konstnärerna i residenset, Henning Rehnström. Han är specialintresserad av labyrinter och det finns en sådan här. De är ett slags fornminnen, svåra att åldersbestämma och med oklart ursprung och betydelse. Ofta påträffas labyrinter nära kuster och gamla sjöfartsstråk. Ett annat namn på labyrinterna är Trojaborgar.

Det är inte svårt att hitta labyrinten, stigen går precis bredvid den. Den ser exakt ut som labyrinten på omslaget till Tomas Ljungs bok ”Sarmatiska havet” från 2019. Han är poet, biolog och kulturhistoriker och fogar samman en lång rad tankar som han fått när han läst böckerna i sitt omfattande bibliotek. Boken presenterar fascinerande fragment om kulturarv, folkförflyttningar och identitet. Han menar att namnet Trojaborgar kan ha med antikens Troja att göra, den stad som spelar en central roll i Homeros epos ”Iliaden”. Att namnet anknyter till en universell föreställningsvärld kopplad till förflyttning och resande. Någonstans på stränderna i närheten av Skallanäs gick Mary Wollstonecraft iland när hon kom till Skandinavien. Allra först kom hon, enligt Per Nyström, till ön Nidingen, skapad av inlandsisen och synlig med sina dubbelfyrar utåt horisonten. Där var jag i somras och tittade

inåt land och tänkte på hur mycket lättare det var att känna sig som en del av livet på jorden ute på havet än hemma i staden. Nu står jag på land och tittar utåt ön.

Jag går in i labyrinten. I en sådan här labyrint är det inte svårt att hitta. Det är bara att följa mönstret så kommer jag ofrånkomligen till mitten. Inne i labyrinten är jag mer tydligt på rätt väg än på någon annan plats. Sedan vänder jag och går ut igen.

#### LISTA PÅ PLATSERNA JAG PASSERADE

Kungsbacka C, Hålabäck, Hammerö, Rolfsån, Streva, Tofta, Myra, Hansagård, Lekevallen, Stöten, Harås, Fjärås, Bräckan, Li, Tom, Styrskulle, Vagnslätt, Halla, Långaresjö \* Gällinge, Dugatorp, Gunners, Stockared, Utmaderna, Idalahult, Gårdshorn, Jönsekulla, Långemyst, Björnås, Stora Hornsjön, Brittaviken, Skårsik, Bråtakulle, Stättared, Spakås, Björkholm, Björkhult, Heden, Sandlid, Långakärr, Skattagård, Syllemad, Vagnabäck, Östra Hed, Västra Hed, Sprängskulla \* Kvarnome, Börs, Björkhem, Torstorp, Larsgård, Bingas, Åsbro, Viskan, Derome, Ås, Stengårdshult, Slätterna, Fäxas, Buared, Brotorp, Buareddam, Jordbro, Tolens, Esbjörs, Balg, Gunnestorp, Anneberg, Lindhov, Brunnsberg, Varberg \* Kärleksparken, Varbergs fästning \* Apelvikhöjd, Subbeberget, Apelviken, Södra Näs, Nygård, Träslövsläge, Gamla Köpstad, Ås, Galtabäck, Hamra, Utteros, Vråen, Munkaskog, Hermanslycke \* Kärragärde, Less, Askhult, Andersgård, Per-Larsgård, Komleryd, Långås, Hamringen, Bengtesgård, Hansagård, Jönsgård, Vinberg, Åminne, Jonstorp, Vinbergs kyrkby, Tröingeberg, Tröinge, Ätran, Slätten, Kristineslätt, Hjortsberg, Skrea strand \* St. Hansagård, Åstorp, L. Hansagård, Kull, Backen, Kaggs, Svensgård, Suseån, Dala, Söndregård, Heljas, Vesslunda, Långasand, Ugglarps havsbad, Kil, Ugglarp, Stensjö, Steninge \* Hulabäck, Karlslund, Marbäck, Skintaby, Hansagård, Kullagård, Hurragård, Bolet, Rosenlund, Harplinge, Fjälldalen, Åkersholm, Gullbrandstorp, Villshärad \* Slätten, Ringenäs, Frösakull, Tylöbäck, Tylösand, Tyludden, Tjuvahålan, Svärjarhålan, Sandhamn, Grötvik, Långenäs udde, Långenäsviken, Örnäs udde, Eketånga, SlottsJordan, Nissan, Halmstad C.